

O metodu kojim se Marks služio u svom naučnom radu, o osobenostima i specifičnoj strukturi toga metoda, postoje nesporazumi u inače oskudnoj marksističkoj literaturi posvećenoj metodološkoj problematiki *Kapitala*. Poznati sovjetski filozof M. M. Rozenental u svome delu *Pitanja dijalektike u Marksovom Kapitalu*, koji je inače prvi veći rad te vrste i kao takav zaslužuje pažnju, naglasivši da su logički metod i analitički metod sinonimi i da je taj logički ili analitički metod konkretan izraz dijalektičkog metoda u procesu naučnih istraživanja društvene stvarnosti (zašto samo društvene?), određuje ga kao metod u kojem se polazi od apstraktnog i ide ka konkretnom, od najprostijih apstraktnih odredaba izdvojenih putem analize ka sve konkretnijim i složenijim odredbama koje postepeno reprodukuju stvarnost u svoj punoti. Ostavimo sada po strani to što ovaj „analitički metod“ već pretpostavlja neki prethodni analitički metod, budući da apstraktne odredbe od kojih se polazi moraju putem analize biti izdvojene pre nego što se od njih u pomoću njih počinje izgrađivati konkretno, kao reprodukcija stvarnosti. Obratimo samo pažnju na to kako Rozenental određuje analizu i sintezu, odnosno njihov zadatak. Kada god govori o analizi on je određuje kao kretanje misli od pojedinačnog i konkretnog ka apstraktnom i opštem kojim se otkriva jedinstvo, suština ili zakon pojave. Sintezu međutim određuje kao kretanje misli od apstraktnog i opšteg ka njihovom konkretnom i pojedinačnom ispoljavanju, od opšteg ka njihovim mnogobrojkim ispoljavanjima: sinteza je reprodukcijom konkretnog kao jedinstva raznolikog. Ako bi se Rozenental dosledno držao ovih odredaba analize i sinteze, on bi morao i Marksov metod, ukoliko je ovaj kretanje od apstraktnog ka konkretnom odrediti zapravo kao sintetički, a ne kao analitički. Zašto je on nedosledan moramo tek ispitati. Ali možemo konstatovati da identifikovanje ova dva suprotna kretanja mišljenja: toka od apstraktnog ka konkretnom i od konkretnog ka apstraktnom, kao jednog te istog „analitičkog“ metoda vodi Rozentala karakterističnoj konfuziji iz koje ne može da se izvuče, pa iako na nekim mestima govori o jedinstvu analize i sinteze, što mora činiti da bi ispunio dužnost prema dijalektici, interesantno je napomenuti da se izraz „sinteza“ i razmatranje sinteze kao metoda ili kao momenta dijalektike javlja vrlo retko, samo na nekoliko mesta, gotovo isključivo u X glavi koja je posvećena metodama. Takođe je tipično (kao rezultat one konfuzije) da se on nekoliko puta vraća na pitanje: „Ali zašto Marks određuje svoj analitički metod kao hod od apstraktnog ka konkretnom?“. Rozenental je u svom radu očigledno mnogo manje mesta posvetio sintezi nego analizi i nego što bi inače bilo potrebno uopšte, a pogotovo u vezi s Marksom. Rezultat svega toga je da ona bolja mesta u njegovoj knjizi, koja više odgovaraju duhu marksizma i bolje opisuju suštinu Marksovog dijalektičkog metoda i koja insistiraju na dijalektičkom odnosu raznih metoda — a u tom broju takođe analize i sinteze, ne samo u smislu da se uzajamno pomažu i uslovljavaju nego i da se prožimaju, da čine neraskidivo jedinstvo u procesu mišljenja koje saznavaju prodiru u suštinu stvari, — kao se uzme u obzir ceo kontekst u kojem se ta mesta nalaze ne deluju ubeđljivo.

Drukčije i znatno bolje je interpretiran Marksov metod u knjizi E. V. Iljenkova „Dijalektika apstraktnog i konkretnog u Kapitalu“ Marksa u redakciji i sa predgovorom Rozentala, u kojem se ovaj ograda od nekih stavova „koji zahtevaju dalje razmatranje“ te ističe da „jedva da i sam autor knjige pretenduje na potpunu nepogrešivost u svim svojim iskazima“. Kod Iljenkova prevladava misao o jedinstvu analize i sinteze u Marksovom metodu, ali se on ipak na žalost ne drži dosledno tog stava. Tako on Marksov metod na nekim mestima naziva takođe „analitičkim metodom“ i često ga upoređuje sa metodom engleskih klasičnih ekonomista koji je za razliku od Marksovog „jednostrano-analitički“. Doduše, s obzirom na to da je Marksov metod izvanredno kompleksan, moglo bi se dopustiti da se on posmatra iz određenog aspekta nazove analitičkim metodom. Međutim, Iljenkov se direktno i eksplicitno izjašnjava isto tako o metodu uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom kao o analitičkom. On izjavljuje: „Metod uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom je pre svega metod analize realnih empirijskih fakata“. A nešto ranije, govoreći o Marksovom dijalektičkom metodu kao višoj formi logičkog razvoja bliže određuje taj metod na sledeći način: „I ta viša forma, koja organski spaja u isti proces analize fakata s procesom analize pojnova, i jeste taj metod uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom o kome govori Marks. To i jeste ta logička forma znanja, koja je jedino odgovara objektivnoj prirodi predmeta. Stvar je u tome što samo s njenom pomoću objektivna konkretnost može biti reprodukovana u mišljenju kao realnost, koja je istorijski nastala i razvila se. Ni na koji drugi način to nije moguće učiniti“.

U stvari sporno je već to što se taj metod kretanja naučnog mišljenja od apstraktnog ka konkretnom proglašava kao jedino saglasno sa prirodom predmeta, svake predmetnosti uopšte, i ističe da ni na koji drugi način nije moguće reprodukovati ili utvrditi objektivnu konkretnost.

O MARKSOVOM METODU

gligorije zaječaranović

Pogotovo je sporno to što se taj metod interpretira tako da se u njemu naglašava analiza, a zanemaruje Marksovo tvrđenje da taj metod kao izgrađivanje konkretnog zapravo predstavlja proces sinteze, tvrđenje koje Iljenkov inače navodi na početku treće glave svog dela, ali ne dovodeći ga jasno u vezu sa samim metodom postupne konkretizacije.

Mnogo jednostavnije postupka A. Leontjev u delu *Predmet i metod političke ekonomije*. On uopšte i ne razmatra niti postavlja problem odnosa analize i sinteze u vezi sa Marksovim metodom, odnosno metodom političke ekonomije. Jednostavno izjavljuje da se politička ekonomija kod Marksa „penje od najprostije apstrakcije ka složenijoj konkretnoj celi“. Ali njega donekle opravdava to što je prvi pisao opsežniji rad te vrste među sovjetskim marksistima, a ta se problematika gotovo nije nigde ni obrađivala sistematski nego samo uzgred.

Pošto smo ustanovili nesporazum u vezi sa Marksovim metodom treba da se pozabavimo pitanjem koje se nužno nameće: šta je izvor takvog nesporazuma? A zatim treba razjasniti: kakvo je pravo stanje stvari, tj. šta je tzv. metod uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom i kakva je u stvari struktura Marksovog metoda, šta je suština tog metoda? Da bismo to otkrili nije nužno da se detaljnije pozabavimo izvesnim okolnostima koje se tiču filozofskih i logičko-metodoloških shvatanja pomenutih autora, a koje možemo okarakterisati kao subjektivne (njihovo shvatanje analize, sinteze, dijalektike itd.).

Postoje izvesne okolnosti koje su objektivne prirode i koje su po našem mišljenju uslovile pojavu ovih nesporazuma i nerazumevanja Marksovog metoda. S jedne strane, možemo konstatovati da su analiza i sinteza veoma raznolik po čak i suprotno određivane, a s druge strane, dijalektika je kako kod Hegela tako i kod Marksa toliko kompleksna metoda da i „dovršim glavama“ nije bilo lako da ih razumeju kako valja. Tako je još Marks mogao konstatovati u Pogovoru drugom izdanju *Kapitala*, da je metoda koju je on primenio u tom delu „našla na slabo razumevanje, kako pokazuju već i sama protivrečna shvatanja“ o *Kapitalu*. „Tako mi pariska „Revue Positiviste“, s jedne strane prebacuje da ekonomiju tretiram metafizički, a s druge strane — pogodi! — da

sam se ograničio samo na kritičko raščlanjivanje postojećega, umesto da pišem recepte (valida comteovske?) za prvoraznu budućnost“. N. Ziber je smatrao da je Marks primenio „deduktivnu metodu čitave engleske škole“, a M. Blok „čini otkriće“, veli Marks, da je ta metoda analitička. Jedni su ga optuživali za „hegelovsku sofistiku, a drugi hvallili Marksovu metodu istraživanja kao strogo realističku prebacujući mu istovremeno da je metoda izlaganja nemačko-dijalektička.

Osim toga, i kod samoga Marksa na raznim mestima i u razna vremena nailazi se na različite odredbe i interpretacije svog sopstvenog metoda. U već pomenutom Pogovoru drugom izdanju *Kapitala* Marks naziva svoj metod jednostavno dijalektičkim metodom. U Predgovoru francuskom izdanju kaže da se poslužio analitičkim metodom, a u Uvodu u kritiku političke ekonomije naziva svoj metod uzdizanjem od apstraktnog ka konkretnom, odnosno određuje ga kao proces sinteze. Prigovor da je ovaj Uvod bio samo priprema za *Kapital* i da se Marks nije njega držao otpada već na osnovu analize strukture *Kapitala*.

Mogu li se ove Marksove odredbe svoga metoda usaglasiti i kako ih bliže treba razumeti? To je pitanje koje će se objasniti samim objašnjenjem Marksovog metoda. Šta je u stvari taj metod, koje su njegove karakteristike i kakva je njegova struktura?

Za razumevanje ovog metoda odlučujući značaj ima upravo Uvod u kritiku političke ekonomije.

Razmatrajući metod političke ekonomije Marks vidi dva puta za obradu problematike te nauke. Na jednom se počinje od realno-konkretnoga, a na drugome se završava reprodukcijom, u mišljenju, toga konkretnoga. Izgleda da je ispravno početi s realnim i konkretnim, sa stvarnom pretpostavkom, dakle, na primer, u ekonomiji sa stanovništvom, koje je osnova i subjekat čitavog društvenog čina proizvodnje. Međutim, pri bližem posmatranju, to se pokazuje kao pogrešno. Tim putem je išla ekonomija u početku, od svoga poranka. Tako su i ostupali ekonomisti XVII veka. Marks vidi nedostatak ovog postupka u tome što je takav postupak, „od žive celine“ odveć ne-određen i haotičan. Postupak bi od te celine vodio dalje njenom raščlanjivanju dok se ne bi došlo do naj-

jednostavnijih odredaba. Stanovništvo bi trebalo raščlaniti tako da se pokažu klase iz kojih se sastoji, a onda treba pokazati elemente na kojima klase počivaju (najamni rad, kapital, zemljišna renta), koji opet imaju svoje pretpostavke (razmena, podela rada, cene itd.). Počinje se dakle od „haotične predstave celine“, a zatim se njenim sve bližim određivanjem dospeva do najjednostavnijih pojmova. Takav postupak Marks označava kao „analitički put“, jer se polazi od predstave celine koja se sve više raščlanjuje dok se ne nadu njeni prosti elementi: od zamisljenog konkretnoga ka sve mršavijim apstraktnim pojmovima, dok se ne dospe do najjednostavnijih odredaba. Tako su ekonomisti XVII veka počinjali od konkretnih celina (stanovništvo, nacija, država itd.), a završavali time što su putem analize iznalazili „neke određujuće apstraktne, opšte odnose, kao podelu rada, novac, vrednost itd.“ Tim analitičkim „putem“ bila je puna predstava rasplinjena u apstraktnu odredbu.

Po drugom metodu, koji je suprotan prvome, mora se početi od najjednostavnijih odredaba do kojih se došlo metodom analize i idi natrag dok se ne bi došlo opet do konkretne žive celine (npr. do stanovništva ili celokupnosti društvene proizvodnje, svetskog tržišta, itd.), „ali ovog puta ne kao haotične predstave celine“, već reprodukovane u mišljenju „kao bogate celokupnosti mnogih odredaba i odnosa“. Tim sintetičkim putem se počev od „jednostavnog“ postepeno „penje“ ka sve složenijem tako da „apstraktne odredbe vode do reodređivanja konkretnog putem mišljenja“. Taj postupak Marks označava kao „metod penjanja od apstraktnog ka konkretnom“. On ističe da je taj „drugi metod naučno isoravan“.

Pre Marksa tim metodom se koristio Hegel u izvođenju svog sistema. Da je Marks svestan toga vidi se iz njegove kritike, prema kojoj je Hegel, budući da je neka konkretna realnost „u mišljenju pojavljuje kao proces sjedinjenja (sinteze, G. Z.), kao rezultat, ne kao polazna tačka“, „kao u iluziju da realno treba shvatiti kao rezultat mišljenja koje se u sebi sjedinjuje, u sebi udubljuje i iz samog sebe kreće“, a u stvari tim metodom mišljenje u istraživanju samo „prisvajajući konkretno“, da bi ga u izlaganju „reprodukovalo kao duhovno konkretno“. Hegel je misleno-pojmovno sintezu identifikovao sa sintezom objektivno-konkretno realnosti i toj sintezi stavio u osnovu pojam (apsolutnu ideju, duh). To je ono po čemu je Hegel idealist.

Međutim, ovaj metod koji je u suštini sintetički određen, nije ni kod Hegela, u njegovoj jednostranoj primeni, bio isključivo sintetički nego je sadržavao u sebi analitički momenat. Pogotovo se u Marksovoj koncepciji i primeni taj metod ne može s punim pravom nazvati jednostavnim metodom sinteze, kao uostalom ni metodom analize, ako ga tretiramo kao celovito, mada bismo ga mogli okarakterisati i kao analitički i kao sintetički, ali uvek iz različitog aspekta. Zato što sadrži u sebi oba ta momenta, ali u ovom određenom jedinstvu. I mada ga je Engels, s jednog drugog stanovišta nazvao logičkim metodom, on isto tako sadrži momente istorijskog metoda, što je Engels u svojoj recenziji *Priloga kritici političke ekonomije* takođe naglasio.

Zato bi najjednostavnije bilo nazvati taj metod dijalektičkim, što je Marks i učinio u navedenom Pogovoru *Kapitalu*. U prethodnoj detaljnijoj obradi u pomenutom Uvodu nazvao ga je metodom uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom, kao što smo videli. Da je *Kapital* zaista pisan prema metodu uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom vidi se pre svega iz strukture samog tog dela. Metodološki posmatrano, postupak kojim se Marks služi u *Kapitalu* vodi od iznalaženja vrednosti robe, — a roba je po Lenjinovim rečima osnovna ćelija kapitalističkog društva, ili po Marksu „osnovni oblik“, „bogatstva društva“, — preko objašnjenja njenog proizvođenja i realizacije u prometu do njenog konkretnog ispoljavanja na površini celokupnog procesa proizvodnje kapitalističkog društva.

Isto tako se u svakoj knjizi *Kapitala* posebno proces kretanja mišljenja odvija od jednostavnog ka složenom, od apstraktnog ka konkretnom. U prvoj knjizi proces mišljenja vodi od robe preko vrednosti do novca kao najvišeg oblika vrednosti i njegovog pretvaranja u kapital, da bi se zatim pokazalo kako u procesu rada, u kapitalističkoj proizvodnji, nastaje sam višak vrednosti, osnovna kategorija kapitalističke proizvodnje, a na toj osnovi akumulacija kapitala.

U drugoj knjizi *Kapitala* prilazi se istraživanju promene procesa kapitala, od kojeg se dotle apstrahovalo. Jednostavni rad. Ali ovdje izlaganje takođe ide od jednostavnijeg ka složenijem, od apstraktnog ka konkretnom. Najpre se ispituje kružno kretanje novčanog, onda proizvodnog, pa robnog i najzad daje sintetički prikaz svih triju figura procesa kružnog kretanja, da bi se zatim istraživanje konkretizovalo uzimanjem u razmatranje vremena i troškova prometa, obrta kapitala u celini i u njegovim posebnim pojavnim oblicima, radi utvrđivanja uticaja svih tih raznih momenata na stvaranje ili održavanje vrednosti. Pri tome se u celom tom razmatranju posmatra proces pro-

(NASTAVAK NA 9. STRANI)

U konvencionalnom oglašavanju je pisala da molbu sa biografijom treba predati lično. Adresa, sprat, soba broj. Sestra je telefonirala jednom našem poznaniku da dođe po mene kočima. Bio je to, u stvari, sestričin poznanik. Ali on se držao kao da me zna, samo, dugo me nije video. Gledao me je vrlo radoznalo, setila sam se da je to zbog mog lošeg stanja.

— I to baš u najgore vreme, kad treba da kradu posao, rekla je sestra. — Lekari nikako da manjuše šta je. Misli se da je na nervnoj bazi. Ima bučice. Sve zaboravlja. Ništa ne radi, ne jede, samo spava. Ili se pravi da spava.

Ležala sam na krevetu, obučena za zalazak i umotana u čebe. Bilo mi je hladno, napolju će biti još hladnije, nije mi se išlo, zato sam čitala, uvukla se još više pod čebe, sestra će me ovačno pre zaboraviti, a onda će izlazak estati za drugi put, ali bar za kasnije.

Verovatno je sestra volela da priča o meni, svaleti put kad bi neko došao. Meni to nije smetalo, otkora mi je čak godilo. Bilo lepo ili ružno, imala sam utisak da je uvek istinito. Ja sam potvrdila, izmislila glavom, ali nisam ništa dodavala kako ne bih rekla nešto pogrešno ili neumesno. Sestra je pogadala ne samo ono što mi se ranije događalo i što sam činila, već i ono što sam mislila. Govorila je uvek istini rečima, a ja sam se svaki put sve više radovala što ih prepoznajem i razumem. Tako sam se prisećala svega: da sam bolesna, misli se na nervnoj bazi, da je to u najgore vreme, jer treba da tražim posao i pišem molbe sa biografijama, i raznih drugih stvari iz mog ranijeg života.

Sestra je sada govorila još više nego obično. — Ima bučice, neće da piše molbe, rekla je. — A u početku ih je pisala. Samo nisu bile dobre, u tome je sve. Uvek su odgovarali: da, zašto, njeni podaci nisu dovoljni. I tako smo počele zajedno da ih pišemo. Ali ona je uvek bežala. Kasnije, kad se razbolela, završila se pod jorgan i pravila se da spava.

— Nije isklona, rekla sam tiho, — ja ne znam da pišem molbe. Ni biografije.

— Ipak su svakim danom sve bolje i duže, nastavila je sestra. — Jedna će jednog dana biti savršena. Možda već ova danas. Imamo već pun dosije kopija. Ona ih (pokazala je glavom na mene) rado čita.

To je bilo tačno. Najviše sam u njima volela što su sve bile skoro iste, u svakoj se našla tek po jedna nova reč ili rečenica a datumi su im ipak bili različiti kao u nekom dnevniku.

Poznanik je tada prvi put progovorio i rekao da se on razume u biografije. Zatražio je da vidi poslednju. Današnju. Odgovorila sam da ne dam. Bila sam je lišom, bez sestričinog znanja, stavila u dosije. A ono što jednom dospe tamno, ne puštam više od sebe, čak ni sestri ne dajem. Sestra se sad zacvrenela i počela da prebura po mom noćnom omaru. Ja sam tad počela da se smejem, rekla sam da ne dam ni molbu ni biografiju, ne dam više nikome na svetu, a ona ih neće naći jer ih čuvam u dosijeu pod krevetom. Sestri su udarile suze na oči, govorila je da sam nezahvalnica, da ona već pola godine živi samo za mene, da smo biografiju zajedno pisale, da ju je, zapravo, ona sama pisala i da ja nemam prava da radim s njom šta mi padne na pamet. Da je, najzad, ovaj dobri čovek došao da mi pomogne, pa ako ja to neću, neka se ućuvljam u krevet i tđ. Onda mi je prišao poznanik i pažljivo ali čvrsto stegnuo mi zglobove, i dok sam se ja odvalila, sestra mi je dlanom zapuškala usta, a drugom rukom izvukla dosije ispod jastuka. Tada sam se otrgla i dograbila svoje hartije, nadvlačile smo se je-

judita šalgo

BIOGRAFIJA

dan čas, omet se rastvorio a biografije poletele na sve strane i rasule se po krevetu i podu.

Bila sam potpuno malaksala. Propala sam duboko u krevet kao da su ispod mene izvukli sve moje duške i jastuke, a ne jedan svežanj hartija. Ležala sam tako pokrićena preko glave, u polusnu, i slušala kako šuši i škripuće hartija u rukama i pod nogama.

— Ovo i nije nikakva biografija, čula sam poznatkov glas. Sestra je malo svukla pokrivač, a ja sam rukama zaklonila oči. — On kaže da ovo nije nikakva biografija. Treba da pišemo novu. Sola je na švicu kreveta i sklonila mi ruke s oči. — Samo još ovu jednu, rekla je, — jednu ali pravu. Umnožicu je i biće nam dovoljna za neko vreme. Sagnula se i poljubila me u čelo.

— Ja ne znam, rekla sam i gledala kako se njena usta otvaraju i zatvaraju, šire i skupljaju. — Ne znam, to je tvoja stvar.

(NASTAVAK SA 8. STRANE)

meta uglavnom pojedinačnog kapitala da bi se zatim prišlo posmatranju prometa celokupnog društvenog kapitala i to opet na najpre jednostavne, a onda i proširene reprodukcije. Kad je tako ispitati i proces proizvodnje i proces prometa, u trećoj knjizi se izvodi sinteza celokupnog procesa kapitalističke proizvodnje. Proces izlaganja teče opet od apstraktnog ka konkretnom. To je proces pretvaranja viška vrednosti u svoje pojave konkretne oblike: profit, ekstraprofit, trgovinski profit, kamatu, preduzećničku dobit, zemljišnu rentu itd.

Prima tome, kako Kapital u celini, tako i svaka knjiga posebno predstavlja, u metodološkom pogledu ilustraciju primene metoda uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom. Znači li to međutim da Marks polazi od gotovih apstrakcija, preuzimajući ih od drugih i služeći se njima u tom zatečenom obliku? Ne polazi li Marks takođe ujedno od činjenica, od konkretne realnosti? Razume se da se Marks služio pozitivnim naučnim nasledom značajnih ekonomista, naročito engleskih klasika političke ekonomije, ali tek posle svestrane kritičke obrade, pri čemu je ponekad zaštećenim kategorijama donekle menjao smisao, a katkad je uvodio nove kategorije.

On je isto tako polazio u svom istraživanju od objektivne društvene stvarnosti i činjenica koje su sastavni deo kapitalističkog načina proizvodnje i koje su dostupne svakom ekonomisti. Analiza tih činjenica je njemu bar isto toliko koliko i proučavanje ekonomske literature engleskih ekonomista pomogla da dođe do svog objašnjenja kapitalističkog načina proizvodnje. U tom pogledu se Marksov metod može okarakterisati i kao metod kretanja mišljenja od konkretnog ka apstraktnom i opet ka konkretnom (u mišljenju reprodukovano i pri tom objašnjenom). To znači da se u tom metodi ima dvostruko kretanje ili kretanje iz dva suprotna pravca. Prvo je izgrađivanje naučnih apstrakcija putem analize konkretnog datog u opažanju ili predstavi, putem analize činjenica. To je kretanje od konkretnog ka apstraktnom. U ovom smislu Marks u Predgovoru Prilogu kritici političke ekonomije naglašava: „Čitalac koji uopšte želi da me prati mora (za odpušten) da se od pojedinačnog penje ka opštem“ tj. da bi shvatio apstrakcije kojima se Marks služi mora i sam biti aktivan radi njihovog stvaranja i usvajanja za sebe na osnovu

empirijskih činjenica koje Marks pruža. Drugo kretanje je misaona rekonstrukcija konkretnoga uz pomoć apstrakcija koje smo dobili analizom, proces sinteze kretanja u mišljenju. To je kretanje od apstraktnog ka konkretnom. Ali zašto Marks karakteriše svoj metod samo u smislu ovog drugog pravca kretanja mišljenja? Da bi se to shvatilo treba imati u vidu izvesne okolnosti. Pre svega Marks je materijalist i za njega se samo po sebi razume da se u naučnom istraživanju, u naučnom radu uopšte, moramo orijentisati prema stvarnosti koju proučavamo, prema empirijskom materijalu uzetom iz stvarnosti. Na tome je on takođe svesno insistirao i to se ogleda u njegovom radu u obliku istorijskih, statističkih podataka itd. S druge strane, njemu je kao dialektičaru posve jasno da se u naučnom radu mogu i moraju koristiti svi mogući postupci koji bi doprineli uspešnom postizanju cilja naučnog istraživanja. Analiza, sinteza, indukcija, dedukcija, upoređivanje apstrahovanje itd. s gledišta opšte dialektičke metode su samo posebni metodi od kojih svaki može doći do izražaja zavisno od predmeta, stupnja istraživanja itd. Svi ti postupci čine sastavni deo naučnog metoda. Marks je bio daleko od pomisli da prihvati samo jedan na račun drugih, da prihvati samo sintezu i odbaci analizu ili obratno. Osim toga, nije bez značaja činjenica da je Marks u metodološkom pogledu prošao od Hegelovog nieto da izlaganja, od apstraktnog opšteg ka konkretnom opštem.

Kad se ovo ima u vidu onda je razumljivo što Marks određuje svoj metod kao uzdizanje od apstraktnog ka konkretnom. On svoj metod, naime, određuje prema principu razvoja, s gledišta kretanja samog saznanja: od siromašnijeg znanja ka sve potpunijem znanju, od prostijih odnosa ka složenijim, dalje od apstraktnog ka konkretnom. Kad bi svoj metod određivao prema gledištu odnosa subjekta i objekta uopšte, Marks bi morao navesti oba momenta u kretanju naučnog mišljenja: od konkretnog ka apstraktnom i od ovoga ka konkretnom. To ne bi značilo da se naučno saznanje kreće u krugu, jer konkretno koje je rezultat izražavanja nije ono isto konkretno koje se imalo na početku. S jedne strane, ovo poslednje je realno konkretno, dato u opažanju i predstavi za razliku od misaonog konkretnog kao rezultata istraživanja, a s druge strane, realno konkretno usled raz-
vesne aktivnog odnosa prema njemu trpi izvesne modifikacije. Osim toga, svako no-

vo istraživanje počinje sa drugog stanovišta, po pravilu sa višeg, koje se razlikuje od stanovišta sa kojih su pošla prethodna istraživanja.

Naposletku, presudan značaj za takvo određivanje Marksovog metoda imalo je to što je Marks pišući Uvod u kritiku političke ekonomije najveći deo rada na predzetom istraživanju već bio obavio, a predstojao mu je kao glavni neposredni zadatak izlaganja naučnih rezultata do kojih je došao. Tako, mada je doduše imao u vidu istraživanja koja je bio prveo kraju, pošto je onda njegov cilj bio izlaganje postignutoga, to je on i metode više odredio u tom smislu. To se uostalom vidi u samom Uvodu na nekoliko mesta. Marks govori npr. o „odnosu koji naučno prikazivanje ima prema realnom kretanju“. Zatim, on pravi razliku između „prisvajanja konkretnoga“ i njegovog „reprodukovanja“ kao „duhovnog konkretnog“. Funkcija istraživanja je upravo prisvajanje, a reprodukovanje je osnovni zadatak izlaganja. Iz teksta se vidi da Marks u zaima prvenstveno „izlaganje ekonomskih kategorija“. U izlaganju pak mnogo je bitniji deduktivni momenat nego induktivni i više momenat sinteze nego analize. Dodir sa realno konkretnim je tu praktično prekinut, mada se po potrebi opet može uspostaviti. (Ali to je onda nastavak istraživanja, u cilju poboljšanja izlaganja, odnosno objašnjenja nedovoljno jasnih momenata).

Jasno je međutim da se posredno uvek ima i mora imati u okviru metoda uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom i kretanje mišljenja od konkretnog ka apstraktnom, ne samo u samom istraživanju nego i tokom i u izlaganju. To je dobro uvidelo Ljenskov, koji ističe da taj metod organski uključuje u sebe u svojstvu svoje unutrašnje nužne suprotnosti „obratno“ kretanje, — svaki pojedini korak na tom putu nije ništa drugo (ukoliko se radi o analizi empirijskih činjenica — G. Z.), do akt uzdizanja od činlno-date konkretosti ka njenom apstraktno-teorijskom izrazu. Otuda je proces uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom u mišljenju u isto vreme i kretanje od konkretnog u opažanju i predstavi ka konkretnom u pojmu koje se stalno obnavlja.

U tom smislu treba razumeti i Marksov stav prema analitičkom metodu, koji po-
kazi od haotične predstave celine“ i njenim razlađivanjem dolazi do nalapetrak-
njih odredaba. Za njega je taj put pogre-
šan zato što ne odgovara više dostignutom
stupnju nauke i pri tom opet ima u vidu
izlaganje političke ekonomije prema tom

metodu. Treba imati u vidu ujedno da Marks govori o analitičkom metodu u ovom obliku u kojem su ga primenjivali ekonomisti XVII veka, ali Marks taj metod istovremeno i opravdava kad kaže da ti ekonomisti „uvek svršavaju time što putem analize iznadu neke određujuće apstraktne odnose, kao podelu rada, novac, vrednost itd. Cim su ovi pojedinačni momenti bili više ili manje fiksirani i apstrahovani, počeli su nicati ekonomski sistemi koji se od jednostavnog, kao rad, podela rada, potrebe, prometna vrednost, penju do države, razne među nacijama i svetskog tržišta“. To znači da je za Marks neophodno; primene analitičkog metoda u određenoj fazi razvoja nauke, i istraživanja očigledna i nesumnjiva. Šta više, u samom izlaganju prema metodu uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom, mora se neposredno, na svakom koraku primenjivati analitički metod, koji ima zadatak da razraduje elemente sistema. Zato je Marks ponekad nazivao svoj metod primenjen u Kapitalu analitičkim metodom. Tako u Predgovoru francuskom izdanju kaže „Analitički metod“, kojim sam se poslužio i koja još nije bila primenjena na ekonomske probleme, prilično otežava čitaocima čitanje prvih glava, pa se treba bojati da će se francuska publika, uvek nestrpljiva da dođe do rezultata, željna da upozna povezanost opšti načela s pitanjima koja je neposredno zanimaju, zadržati da produži zato što neće naći odmah sve na početku“. Isto tako je nazvao svoj metod analitičkim u rukopisu koji se sačuvao pod naslovom *Primebe na knjigu A. Vagnera*.

U cilju razjašnjenja potrebno je još naglasiti da tu Marks govori o analitičkom metodu u onom obliku u kojem ga primenjuje on sam, a ne uopšte, i naglašava da taj metod „još nije bio primenjen na ekonomske probleme“. To opet potvrđuje da on misli na svoju specifičnu primenu analize, jer znamo da je Marks metod ekonomista XVII veka nazivao analitičkim. Dakle, taj metod je već bio primenjen u ekonomiji, ali kao jednostran. Osim toga, Marks govori o prvim glavama *Kapitala* u kojima analitički metod zaista najviše dolazi do izražaja. Ovaj analitički metod o kojem Marks govori samo je momenat njegovog opšteg (dialektičkog) metoda uzdizanja od apstraktnog ka konkretnom.

Ovaj članak je odlomak iz knjige *Analiza i sinteza u okviru dialektičke metode* i Marks, koja treba uskoru da se pojavi u izdanju Instituta društvenih nauka u Beogradu. Tekst je ovde nešto izmenjen.